

Брижіцька І. П.

Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України

**БАРОКОВІ ОБРАЗИ ТА РЕАЛІЇ: ДО ПИТАННЯ
ПРО ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ПРАКТИКИ НІНИ БІЧУЇ**

Стаття досліджує, як барокові образи використовуються у творах української письменниці Н. Бічуї та створюють її неповторний художній світ. У цьому контексті показано, як час і простір зміщуються, накладаються різні часові площини, зупиняється звичний час і розмиваються межі між реальним і уявним. Основна увага приділяється тому, як письменниця використовує ці барокові елементи, щоб глибше розкрити характери персонажів і створити сюжети, які відрізняються від традиційного реалістичного письма.

Стаття також показує, як символи та алегорії, типові для барокової літератури, присутні у творчості Н. Бічуї. Ці елементи надають її творам глибокий символічний зміст і відкривають нові способи їх розуміння. Барокові метафори та алегорії допомагають передати філософські ідеї та емоції персонажів, роблячи її прозу більш насиченою та глибокою.

Н. Бічужа майстерно поєднує історичні реалії з фантазійними елементами, створюючи унікальну атмосферу, яка захоплює і дозволяє поринути у складний світ її літературних образів.

Окрім цього, стаття досліджує особливості барокового стилю у творах Н. Бічуї, такі як гра світла і тіні, контрасти і подвійні значення образів. Це допомагає краще зрозуміти духовний та емоційний світ персонажів, їхні внутрішні конфлікти та пошуки сенсу життя.

Особлива увага приділяється впливу історичних та культурних контекстів на барокові образи у творах Ніни Бічуї. Розглядається, як письменниця використовує історичні події та культурні реалії для створення образів, що відображають сучасні проблеми і цінності, роблячи її твори актуальними та цікавими.

Таким чином, стаття «Барокові образи та реалії: до питання про інтерпретаційні практики Ніни Бічуї» є важливим внеском у вивчення сучасної української літератури, особливо у контексті дослідження барокових традицій та їх трансформації в творчості Н. Бічуї.

Ключові слова: Ніна Бічужа, барокові образи, інтерпретація, часово-просторові пласти, символіка, алегорія, метафори, історичні контексти.

Постановка проблеми. Вивчення творчості Н. Бічуї є важливим для дослідників сучасної української літератури через її унікальне поєднання барокових образів і реалістичних елементів. Незважаючи на літературну цінність її робіт, багато аспектів, зокрема інтерпретаційні практики та використання барокових мотивів, ще недостатньо вивчені. Барокова естетика з її складною символікою, метафоричністю та алегоричністю грає важливу роль у формуванні образів і стилю Н. Бічуї. Важливо дослідити, як ці елементи впливають на зміст та структуру її творів, а також як вони взаємодіють з історичними і культурними контекстами та розкривають складні філософські та емоційні ідеї. Проблема полягає у визначенні специфіки барокових образів у творах Н. Бічуї та їх ролі в інтерпретаційних практиках. Необхідно з'ясувати, як барокові мотиви сприяють створенню багатозарового художнього світу, де переплітаються різні часові

і просторові площини, і як ці елементи впливають на сприйняття текстів читачем. Вивчення барокових образів у творчості Н. Бічуї допоможе краще зрозуміти її художню майстерність і розширити уявлення про сучасну українську літературу та її зв'язок із бароковими традиціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри значний інтерес науковців до творчості Н. Бічуї, ґрунтовні дослідження барокових мотивів у її творах ще не проведені. Наталія Римар досліджувала художній наратив історії в прозовій творчості письменниці. Іван Дзюба зосередився на урбаністичних мотивах у творчості львівської авторки, Роксана Харчук вивчала український родовід у її літературних творах. Історичний аспект художніх творів Н. Бічуї досліджувала М. Богданова, вивчаючи жанрові та стилістичні особливості української історичної малої прози ХХ ст., а Марина Котик-Чубінська розглянула часову перспективу оповіді як ключовий історич-

ний аспект. Літературознавці періодично звертаються до теми барокових образів у творчості Н. Бічуї, що робить дослідження цієї теми в її творах виправданим і доцільним.

Метою статті є дослідити, як Н. Бічуя використовує барокові елементи для створення унікального художнього світу, розкриття характерів персонажів та побудови сюжетів, що виходять за межі традиційного реалістичного письма. Окрім того, стаття прагне виявити, як барокові метафори та алегорії впливають на глибину та символічний зміст її творів, а також розширити розуміння їхньої літературної значущості через призму історичних та культурних контекстів.

Виклад основного матеріалу. Сучасні письменники все частіше звертаються до творів барокової літератури, яка майстерно відтворює історичні події та особистості. Такі тексти мають складну структуру, багатий зміст і яскраві образи, що допомагає краще зрозуміти минуле і його вплив на сьогодення. Львівська письменниця Ніна Бічуя талановито інтерпретує барокові мотиви у своїх творах, надаючи їм нового звучання в сучасному літературному контексті. Її збірка «Великі королівські лови» (2020) включає такі помітні роботи, як «Дрогобицький звіздар», «Мед мудрості нашої», «Сотворіння тайни», «Буєсть Митусина» та «Зачин до оповідання про Донелайгіса» [2].

Оповідання Н. Бічуї «Дрогобицький звіздар» присвячене Юрію Дрогобичу, видатному астроному Середньовіччя. Авторка використовує його історичну постать як основу для створення барокових елементів, формуючи глибокий образ. Епіграф з Біблії підкреслює прагнення письменниці до правдивого відтворення історії: «...хоча кожен, оповідаючи, дбав про істину і говорив тільки те, що бачив» [2, с. 49]. Вказівка на конкретний рік посилює історичну достовірність: «Року 1468 тяжкий мор упав на Польщу»; «Року 1468, взимку, Юрій Котермак, син міщанський з Дрогобича, був записаний на студії до Ягеллонського університету в Кракові» [2, с. 49].

Н. Бічуя зображує життя Юрія Дрогобича, включаючи його навчання в Кракові, роботу в Італії та викладацьку діяльність, створюючи яскравий образ середньовічного Дрогобича. Опис побуту, звичаїв і традицій того часу дозволяє зануритися у минуле.

Оповідання поєднує міфологічні та історичні мотиви з реальними подіями. Юрій Дрогобич, поданий як пророк, володіє здатністю «читати» зірки та передбачати майбутнє. Зірки символізують не лише астрономічні об'єкти, але й «людські

долі в глибинах неба» [2, с. 50]. Юрій використовує зорі для орієнтації у власному житті, адже він «виворожив собі» і «у зірок долі випросив», будучи «звіздарем» [2, с. 56].

Письменниця об'єднує персонажів з різних епох, що робить часову межу невидимою. Зустріч оповідача (1967 рік) і Юрія Дрогобича (1468 рік) ілюструє це. Іван Дзюба зазначає, що «авторка зосереджується не на минулому, а на його сприйнятті сучасною людиною» [4, с. 566]. Такий підхід дозволяє глибше усвідомити, як минуле впливає на сьогодення. Це не просто з'єднання часів, а створення діалогу між епохами, що розширює рамки сприйняття історії.

Оповідання досліджує філософські аспекти часу і простору, показуючи, як час «стікає в провалля» [2, с. 59]. Юрій розмірковує про швидкоплинність життя, спостерігаючи за зірками. Письменниця передає відчуття невідворотності часу через сучасного персонажа, який читає праці Юрія Дрогобича та усвідомлює миттєвість власного життя. Сцена, де персонажі з різних епох зустрічаються, підкреслює швидкість змін у світі і місце кожного в ньому. М. Котик-Чубінська зазначає, що в новелі Н. Бічуї час являє собою «розгалуження коридорів», де минуле і сучасне переплітаються [6].

Згадки про історичних постатей, таких як астроном Миколай Коперник, гуманіст і поет Каллімах, скульптор Віт Ствош та польський король Казимир Ягеллончик додають історичного контексту, допомагаючи краще зрозуміти життя Юрія Дрогобича. Вони також створюють портрет епохи, в якій жив і працював Дрогобич, показуючи його взаємодію з іншими видатними діячами того часу.

У новелі «Мед мудрості нашої» тема часу та знання розглядаються крізь призму невинного руху. Авторка показує, як цей процес впливає на сприйняття і мудрість, відкриваючи нові аспекти взаємодії між минулим і сучасним. Такий зв'язок дозволяє глибше усвідомити безперервний рух часу, в якому кожна епоха залишає свій слід і впливає на майбутні покоління, збагачуючи їхні уявлення про світ.

Назва твору – «Мед мудрості нашої» – метафора, що надає тексту глибокого символічного значення. Мед, здобутий завдяки праці бджіл, символізує солодкість знань та важкий шлях їх здобуття. Літературні образи меду мають глибоке коріння в біблійній символіці. У Книзі Приповістей Соломонових сказано: «Іж мед, мій сину, бо то річ добра, і крижка меду тобі на смак солодка. Знай же ж, що мудрість для душі твоєї. Як ти її

знайшов – маєш майбутнє, і надія твоя не пропадає» [1, с. 513]. Цей біблійний уривок підтверджує, що мудрість асоціюється з медом як символом знання. У літературі мед часто показує глибину і складність мудрості, яка, як і мед, виникає завдяки тривалій і старанній праці.

Епіграф з «Повчання» Володимира Мономаха: «І, відпустивши їх, узяв Псалтир, у смутку розігнув її, і ось що мені відкрилося: “Об чім печалишся, душе моя? Навіщо родиш в мені сум’яття?” І потому зібрав я слова ті, що полюбилися мені, і уклав їх за порядком, і написав. Якщо вам останні не вподобаються, начільні хоча б возьміте...» [2, с. 70] відображає стан душевної тривоги та пошуку розради у мудрості минулого, що перегукується з тематикою новели. Уривок починається з опису того, як Мономах у моменти смутку розгортає Псалтир. Він звертається до своєї душі з питанням, чому вона засмучена, і шукає розради у мудрості. У новелі Н. Бічуї пошук спокою через звернення до мудрості предків символізує зв’язок з культурною спадщиною та історичними коренями.

Садівник, який доглядає сад і годує бджіл, виступає як важливий бароковий символ, втілюючи вічний цикл життя та передаючи знання наступним поколінням. Його зморщені руки символізують відданість і відповідальність, але з часом зусилля обтяжуються відчуттям старості та самотності, що ілюструє тлінність людського життя. Як зазначено в тексті, «коли одного дня він постеріг, що руки йому вже згрубіли, а пальці втратили давню гнучкість і вправність», то «зі спокоєм утямив, що прийшла до нього та пора, коли важко самому управляти сад і годувати бджіл» [2, с. 70]. Час, що змінює садівника, являє собою важливий символ, що відображає безперервний рух життя. Мудрість і самопізнання в новелі також виявляють характерні риси барокового стилю. Садівник, розмірковуючи про свою долю, відкриває свій внутрішній світ і шукає мудрість, що підкреслює глибину і складність часу, відображеного через внутрішні монологи, спогади та сни, на що звертає увагу Н. Римар [7, с. 128].

Сад у новелі має глибокі барокові корені, слугуючи символом життя і гармонії, де бджоли уособлюють працьовитість. Цей образ асоціюється зі збіркою Григорія Сковороди «Сад божественних пісень». Порівнюючи цю збірку з новелою Н. Бічуї, можна виявити як спільне прагнення до духовного вдосконалення, так і різні підходи до інтерпретації значення саду. Як зазначає Ігор Ісиченко, «Сад Г. Сковороди із цілковитою послідовністю й богословською скрупульозністю втілює

євангельську концепцію поширення Небесного Царства на весь простір, освячений присутністю воплощеного Божого Сина» [5, с. 56]. У збірці Сковороди сад слугує метафорою філософського пошуку істини, тоді у як Н. Бічуї він акцентує увагу на пошуку мудрості і спадщини.

У новелі Н. Бічуї «Сотворіння тайни» час представлений особливо глибоко і значимо. Авторка досліджує зв’язки між минулим, теперішнім і майбутнім, приділяючи увагу магічним і містичним проявам часу. Головний герой, іконописець Алімпій, мандрує через різні часові виміри, створюючи враження, що він одночасно перебуває в кількох епохах і місцях, змішуючи реальність з минулим і навіть з майбутнім. Чернець переживає гарячкове видіння, яке «розсуває» стіни келії і переносить його на київські вулиці, де він спостерігає життя міста. Письменниця використовує барокову техніку контрасту, зображуючи князівські двори на фоні простих келій чорноризців.

Передати глибокі переживання персонажів допомагають метафори та алегорії. Наприклад, гарячка, що «палила» Алімпія, символізує його внутрішній конфлікт, а вода, що здавалася «прісною» та «затеполю» [2, с. 75], може вказувати на нестачу морального живлення. Ці елементи створюють містичну атмосферу, характерну для барокової літератури. Таємничі видіння, що оточують Алімпія, символізують його внутрішні переживання та боротьбу з реальними і вигаданими демонами. Дослідниця Н. Римар зазначає, що у новелі «постійно зміщуються часово-просторові площини, призупиняється астрономічний час і руйнуються межі реального» [7, с. 129], що створює атмосферу, де час і простір змінюються відповідно до внутрішнього світу персонажів. Саме цей аспект барокового стилю підкреслює внутрішню драму персонажів, адже реальне і вигадане переплітаються, утворюючи єдину розповідь.

Барви стін келії відображають емоційні стани ченця: сірий символізує моменти печалі та роздумів, синій – спокій і надію. Палітра кольорів допомагає зрозуміти емоційні та духовні зміни Алімпія, відображаючи складність його внутрішнього світу.

Прохання Захарія написати ікону змушує Алімпія задуматися і змінитися, підкреслюючи зв’язок між матеріальним і духовним світом. Цей момент стає для нього випробуванням віри і відданості, глибоко пов’язаним з його внутрішніми пошуками і боротьбою з сумнівами.

Новела має епізоди, що нагадують літопис. Характеристика князя Святополка та інші фрагменти створюють атмосферу Київської Русі, пере-

даючи дух часу через літописну точність і хронологічну послідовність. Наприклад, уривок: «І почав княжити Володимир, син Всеволодів. Сів у Києві у неділю, а всі кияни стріли його з великою честю. І була радість, бо князь утишив бунт» [2, с. 81]. Інший уривок: «Того ж 1113, за два тижні по святі новоліття, помер князь Святополк» [2, с. 80]. Також описано будівництво Печерської церкви. Наприклад, князь Святослав Ярославич «сам лопатою копав рів для основи майбутньої церкви» [2, с. 85]. Н. Римар відзначає, що «письменниця майстерно відтворює атмосферу того часу, приділяючи увагу не лише великим історичним подіям, а й долям окремих людей» [7, с. 95]. Авторка описує період новоліття, включаючи війни з половцями, князівські міжусобиці, чорноризців, а також князів Святополка і Володимира Мономаха. Вона майстерно відтворює атмосферу того часу, приділяючи увагу не лише великим історичним подіям, а й долям окремих людей.

У новелі «Буєсть Митусина» Н. Бічуя поєднує майбутнє, минуле і теперішнє в одній події, відображаючи одночасність явищ, наповнених бароковими образами. Ці образи переплітаються з історичними подіями Київської Русі через постать співця Митуси з «Галицько-Волинського літопису». Епіграф з літопису, датований 1241 роком, додає правдоподібності та історичної автентичності подіям новели. Літописець, що «...списував день у день, що чинилося на Русі» [2, с. 100], допомагає, як зазначає Н. Римар, «створити враження реалістичності описаних подій» [7, с. 75]. Розповідь про татарські набіги передає драматизм подій, коли «лихо рвало Руську землю» [2, с. 91], втілюючи страх і біль того часу.

Центральна постать новели – співець Митуса, захоплений у полон під час татарського набігу. Він не тільки майстер слова, а й захисник рідної землі, який відмовився від меча на користь гусел. Непокірний співець протистоїть волі князя, відмовляючись співати хвалебні пісні, що викликало гнів Данила Галицького. Його трагічна смерть передається метафорою «як луна доспівана» [2, с. 103].

Барокові образи у новелі допомагають глибше зрозуміти психологію персонажів. Образ Гніву «осліплює» князя, заважаючи зрозуміти мотиви Митуси [2, с. 46], а символ Сумніву «шепоче» про необхідність іншої сили для перемоги [2, с. 90]. Давньоруська Буєсть відображена через хоробрість і зухвалість Митуси, досягає вершини у фіналі новели, коли вона залишається одна над свіжою могилою, символізуючи конфлікт між гордістю і покірною [2, с. 103]. За словами М. Бог-

данової, образ Буєсті стає особливо важливим у момент, коли Митуса нарешті усвідомлює її постійну присутність [3, с. 46]. Н. Римар акцентує увагу на «умисному двоголоссі», що додає твору філософської глибини, відображаючи внутрішню боротьбу персонажів [7, с. 75]. Цей стильовий прийом у новелі створює контраст між діями персонажів і внутрішніми переживаннями.

Н. Бічуя використовує часові зіставлення, поєднуючи майбутнє з теперішнім, як ілюструє цитата: «А підуть князі наші на поклін невірним – і вже ідуть. І впаде ніж помежи родом – і вже упав» [2, с. 102]. Це підкреслює складність і багатогранність барокового стилю, показуючи, як злиття різних часових вимірів впливають на сприйняття і розуміння подій.

У творі «Зачин до оповідання про Донелайтіса» Н. Бічуя продовжує досліджувати образ часу, але вже через природу. Письменниця використовує барокову символіку для відображення величі природи через образи, пов'язані з литовським поетом XVII століття Крістіонасом Донелайтісом.

Кольорове оформлення – від сіро-голубого неба до старих дубів і темної річки Преголі – створює відчуття глибини та величі. М. Котик-Чубінська зазначає, що авторка прагне відчути ауру простору Донелайтіса, підкреслюючи унікальність навколишнього середовища для філософських роздумів поета [6].

Роксана Харчук акцентує увагу на паралелях між Донелайтісом і Кантом, підкреслюючи, як філософські ідеї Донелайтіса про природу та людину перегукуються з кантівською концепцією розуму і моралі. Вона аналізує, як обидва мислителі розглядають питання взаємодії між людиною і всесвітом, а також порівнює їхні погляди на ці проблеми. Водночас вона зазначає, що філософ, який розробив теорію про виникнення Сонячної системи, і Донелайтіс, який вважав свою мову гідною поезії, представляють два різні підходи до розуміння світу [8, с. 47].

Н. Бічуя використовує образ пам'яті, показуючи її як силу, здатну змінювати звичні межі часу і простору. Як зазначає авторка: «...пам'ять має свої примхи, вона може перемістити усе не лише в часі, а й у просторі» [2, с. 124]. Це виявляється у відтворенні спогадів, що формують складну структуру розповіді, де реальність і пам'ять переплітаються і взаємодіють.

Природа у творі зображена не лише як метафора для роздумів про життя, але й як символ сезонних змін, що відображають життєвий цикл. Це дозволяє письменниці створити текст, сповне-

ний емоцій та глибоких думок, характерних для барокової літератури. Н. Бічуя використовує природні образи для передачі філософських роздумів про гармонію між людиною і навколишнім середовищем, створюючи багатий образ життя і творчості Донелайтиса.

Висновки. Аналіз барокових образів у творчості Н. Бічуї показує, як письменниця майстерно інтерпретує ці елементи у своїх творах. Її роботи

поєднують історичні і культурні контексти з її особистим досвідом. Застосовуючи барокові прийоми, такі як символіка, розмиття меж між реальним і уявним, змішування часів і простору, Н. Бічуя створює яскраві і багатозначні образи, які роблять її тексти наповненими глибоким змістом. Це відкриває нові можливості для літературознавства і допомагає краще зрозуміти сучасну українську літературу.

Список літератури:

1. Біблія. Святе письмо / перекл. І. Хоменка. Жовква : Місіонер. 1963. 973 с.
2. Бічуя Н. Великі королівські лови: новели та візії. Львів : Піраміда, 2020. 220 с.
3. Богданова М. М. Жанрово-стильові особливості української історичної новели ХХ століття. *Слово і Час*. 2008. № 2. С. 44–48
4. Дзюба І. М. Палітра «міської» повісті (Нотатки про творчість Ніни Бічуї). З криниці літ : у 3 т. Київ : «Києво-Могилянська академія», 2006. Т. 1. С. 562–575.
5. Ісіченко І. Сакральний простір «Саду божественних пісень» Григорія Сковороди. *Слово і Час*. 2013. № 1. С. 52–63.
6. Котик-Чубінська М. Час та свідомість у новелах Н. Бічуї. *ЛітАкцент*. URL: <https://litakcent.online/2012/07/17/chas-ta-svidomist-u-novelah-niny-bichuji/>
7. Римар Н. Наративні стратегії художньої прози Ніни Бічуї : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Переяслав-Хмельницький, 2016. 230 с.
8. Харчук Р. Сучасна українська проза: постмодерний період : навч. посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2008. 248 с.

Bryzhitska I. P. BAROQUE IMAGES AND REALITIES: ON THE INTERPRETATION PRACTICES OF N. BICHUYA

The article explores how baroque imagery is used in the works of Ukrainian writer N. Bichuya to create her unique artistic world. It demonstrates how time and space shift, different temporal planes overlap, conventional time stops, and the boundaries between the real and the imaginary blur. The main focus is on how the author employs these baroque elements to provide a deeper insight into the characters and to develop plots that deviate from traditional realistic writing.

The article also highlights the presence of symbols and allegories typical of baroque literature in N. Bichuya's work. These elements give her texts profound symbolic meaning and open new avenues for interpretation. Baroque metaphors and allegories help convey philosophical ideas and the emotions of the characters, making her prose richer and more profound.

N. Bichuya skillfully blends historical realities with fantastical elements, creating a unique atmosphere that captivates readers and allows them to immerse themselves in the complex world of her literary images.

Additionally, the article examines the features of baroque style in N. Bichuya's works, such as the interplay of light and shadow, contrasts, and double meanings of images. This helps to better understand the spiritual and emotional world of the characters, their inner conflicts, and their search for the meaning of life.

Special attention is given to the influence of historical and cultural contexts on the baroque imagery in N. Bichuya's works. The article discusses how the writer uses historical events and cultural realities to create images reflecting contemporary issues and values, making her works relevant and engaging.

Thus, the article «Baroque Images and Realities: On the Interpretation Practices of N. Bichuya» represents a significant contribution to the study of modern Ukrainian literature, especially in the context of examining baroque traditions and their transformation in N. Bichuya's creative work.

Key words: *N. Bichuya, baroque images, interpretation, temporal and spatial planes, symbolism, allegory, metaphors, historical contexts.*